

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14928929>

BOSHLANG‘ICH SINFLARDA TALAFFUZI VA YOZILISHI FARQ QILADIGAN UNDOSHLARNI O‘RGATISH METODIKASI

Nabiyeva Dilnavo Oybekovna

Nizomiy nomidagi Toshkent Davlat pedagogika universiteti Boshlang‘ich ta‘lim fakulteti Boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi 202-kurs talabasi

M.A.Hamrayev

Nizomiy nomidagi Toshkent Davlat pedagogika universiteti Boshlang‘ich ta‘lim fakulteti dotsenti, filologiya fanlari nomzodi

***Annotatsiya:** Boshlang‘ich sinflarda talaffuzi va yozilishi farq qiladigan undoshlarni o‘rgatish metodikasi maktabgacha va maktab ta‘limining muhim yo‘nalishlaridan biridir. Ushbu maqolada, bolalar uchun og‘zaki nutqni rivojlantirish va yozma nutq bilan bog‘liq ko‘nikmalarni shakllantirish jarayonida undosh tovushlarining talaffuzi va yozilishi orasidagi farqlar qanday tushuntirilishi kerakligi, bu jarayonda qo‘llaniladigan uslubiy yondashuvlar va pedagogik vositalar haqida so‘z yuritiladi. Maqola, boshlang‘ich sinf o‘qituvchilariga amaliy tavsiyalar berish va ularning darslarni samarali tashkil etishga yordam berish maqsadida yozilgan.*

***Kalit so‘zlar:** talaffuz, yozuv, undoshlar, nutq rivojlanishi, boshlang‘ich sinflar, o‘qitish metodikasi, fonetika.*

***Аннотация:** Методика обучения согласным звукам, произношение и написание которых различаются, является одним из важных направлений дошкольного и школьного образования. В данной статье рассматривается, как объяснять детям разницу между произношением и написанием согласных звуков в процессе развития их устной речи и формирования навыков письменной речи. Особое внимание уделяется методическим подходам и педагогическим средствам, применяемым в этом процессе. Статья предназначена для учителей начальных классов и содержит практические рекомендации, помогающие эффективно организовать уроки.*

***Ключевые слова:** произношение, письмо, согласные, развитие речи, начальные классы, методика обучения, фонетика.*

Annotation: *The methodology of teaching consonant sounds with differences in pronunciation and spelling is an important aspect of both preschool and school education. This article discusses how to explain the differences between the pronunciation and spelling of consonant sounds in the process of developing children's oral speech and forming writing skills. Special attention is given to methodological approaches and pedagogical tools used in this process. The article is intended for primary school teachers and provides practical recommendations to help them effectively organize lessons.*

Keywords: *pronunciation, writing, consonants, speech development, primary school, teaching methodology, phonetics.*

KIRISH

Boshlang'ich sinflar davri bolani umumiy ta'lim oluvchi sifatida shakllantirishning eng muhim bosqichlaridan biridir. Ushbu davrda bolalar nutqini rivojlantirish, talaffuz qobiliyatlarini mustahkamlash va yozish ko'nikmalarini shakllantirish kabi vazifalar muhim ahamiyatga ega bo'ladi. Biroq, o'zbek tilida ba'zi undoshlarning talaffuzi va imlosi o'rtasida farqlar mavjud bo'lib, bu talabalar uchun qiyinchilik tug'dirishi mumkin. Masalan, "h", "q", "g", " " kabi tovushlar talaffuzda bir xilda eshitilsa-da, imloda farqlanadi. Shuningdek, hatto "S "va" z", "t "va" d " kabi undoshlar ham bolalar e'tiborini jalb qilishi va chalkashlikka olib kelishi mumkin. Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'qituvchilari uchun talaffuzi va imlosi turlicha bo'lgan undoshlarni o'qitishning samarali metodikasi taklif qilingan. Buning maqsadi bolalar nutqini to'g'ri rivojlantirish va yozish ko'nikmalarini mustahkamlashdir.

TAHLIL VA MUHOKAMA

Boshlang'ich sinflarda talaffuzi va imlosi turlicha bo'lgan undosh tovushlarni o'qitish metodikasi bolalar nutqini rivojlantirish va yozma ko'nikmalarni shakllantirishdagi muhim bo'g'inlardan biridir. Ushbu jarayonni chuqur tahlil qilish orqali o'qituvchilar uchun amaliy tavsiyalar berish, shuningdek, pedagogik jarayonni samarali tashkil etish imkoniyatlari kengayadi. Quyida biz ushbu mavzuni batafsil tahlil qilamiz.

Nutqni rivojlantirish jarayonida talaffuz va yozish bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'ladi. Talaffuz nutqning og'zaki shakli, yozish esa uning grafik ifodasidir. Bola avval so'zlarni eshitish orqali talaffuz qilishni o'rganadi, keyinchalik ularni yozish orqali ifoda etishni o'zlashtiradi. Shuning uchun talaffuzni to'g'ri o'zlashtirish va uni yozuv bilan moslashtirish juda muhimdir. Agar bola talaffuzda qandaydir kamchilikka yo'l qo'ysa, bu uning keyingi ta'lim jarayoniga ham salbiy ta'sir ko'rsatishi

mumkin. Masalan, "h" va "x", "q" va "g" kabi undoshlar talaffuzda o'xshashliklarga ega bo'lsa-da, ularning imlosidagi farqlar bolalarni chalkashtirib yuborishi mumkin. Agar o'qituvchi bu farqlarni to'g'ri tushuntirmasa, bu holat bolalarning yozish xatolariga olib kelishi mumkin.

Talaffuz va yozuv o'rtasidagi bog'liqlikni tushunish bolalarning fonetik eshitishini rivojlantirishga ham yordam beradi. Fonetik eshitish-bu har bir tovushni so'z bilan aniq idrok etish va ularni bir-biridan farqlash qobiliyati. Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun ushbu mahoratni rivojlantirish keyingi tilni o'rganish jarayonini osonlashtiradi.

O'zbek tilida ba'zi undoshlar talaffuzda bir xilda eshitilishi mumkin, lekin ular yozilishida farq qiladi. Bu holat, bolalar uchun chalkashlik tug'dirishi mumkin. Quyida eng ko'p uchraydigan misollarni ko'rib chiqamiz:

- **"H" va "X"** : "Harakat" va "xarakat" so'zlari talaffuzda deyarli bir xilda eshitiladi, lekin yozilishida farq bor. "H" yumshoqroq talaffuz qilinadi, "x" esa biroz qattiqroq eshitiladi. Biroq, bolalar uchun bu farqni sezish qiyin bo'lishi mumkin.

- **"Q" va "G"** : "Qo'l" va "g'o'l" so'zlari ham talaffuzda o'xshash bo'lishi mumkin. Ammo, "q" tovushi og'izning old tomonida, "g" tovushi esa og'izning orqa qismida shakllanadi. Bu farqni bolalarga tushuntirishda namoyish usulidan foydalanish maqsadga muvofiqdir.

- **"'" (Apostrof)** : "O'qituvchi" so'zidagi apostrofnii talaffuzda eshitib bo'lmaydi, lekin yozuvda zarur. Bolalar uchun bu belgining ahamiyatini tushuntirish, ularning yozuv malakalarini mustahkamlashga yordam beradi.

- **Juft undoshlar ("S" va "Z", "T" va "D")** : "Somon" va "zamon", "tong" va "dong" kabi so'zlarda juft undoshlar talaffuzda o'xshash bo'lishi mumkin. Biroq, ular yozilishida farq qiladi. Bolalar uchun bu farqni aniqlashga o'rgatish kerak.

Boshlang'ich sinflarda talaffuzi va yozilishi farq qiladigan undoshlarni o'rgatishda quyidagi metodik yondashuvlardan foydalanish mumkin:

Namoyish usuli – bu o'qituvchining o'zining tovushlarni to'g'ri talaffuz qilib, bolalarga eshitish orqali o'rganish imkoniyatini berish usuli hisoblanadi. Masalan, "q" va "g" tovushlarini turli so'zlardan foydalanib talaffuz qilish. Bu usul, bolalarning fonetik eshitish qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi.

Taqqoslash texnikasi – bu bolalarga talaffuzi o‘xshash bo‘lgan so‘zlarni taqqoslashga o‘rgatish usuli. Masalan, "qo‘l" va "g‘o‘l" so‘zlarini talaffuz qilib, ulardagi farqni sezdirish. Bu usul, bolalarning diqqatini jalb qilish va ularning bilimlarini mustahkamlashga yordam beradi.

Ko‘rgazmali materiallar – bu rasmi kartochkalar, diagrammalar va slaydlar yordamida undoshlar talaffuzi va yozilishi o‘rtasidagi farqlarni ko‘rsatish usuli. Masalan, "h" va "x" tovushlarini ifodalovchi rasmlar yoki slaydlar yordamida bolalarga bu farqlarni tushuntirish.

O‘yinlar va mashqlar – bu bolalarning diqqatini jalb qilish va ularning bilimlarini mustahkamlashga yordam beradigan usullar. Masalan, "To‘g‘ri yozuv" yoki "So‘z topishmoq" kabi o‘yinlar orqali bolalarga talaffuzi va yozilishi farq qiladigan undoshlarni o‘rgatish.

Audio materiallardan foydalanish – bu bolalarga audio materiallar orqali to‘g‘ri talaffuzni tinglab o‘rganish imkoniyatini berish usuli. Masalan, "q" va "g" tovushlarini eshitish uchun maxsus audio darsliklardan foydalanish.

Boshlang‘ich sinflarda talaffuzi va yozilishi farq qiladigan undoshlarni o‘rgatishda quyidagi amaliy tavsiyalarga amal qilish lozim:

- **Har bir undoshning talaffuzi va yozilishi ustida alohida e‘tibor berish** : Har bir yangi undoshni o‘rgatishda, uning talaffuzi va yozilishi ustida alohida e‘tibor berish kerak. Masalan, "h" va "x" tovushlarini o‘rgatishda, ularning talaffuzidagi farqlarni tushuntirish.

- **So‘zlarni talaffuz qilishda og‘zaki mashq qilish** : Bolalarga so‘zlarni talaffuz qilishda og‘zaki mashq qilish va ularga yozuvda qanday ifodalanishini ko‘rsatish. Masalan, "qo‘l" va "g‘o‘l" so‘zlarini talaffuz qilib, ulardagi farqni sezdirish.

- **Testlar va mashqlar orqali bilimlarni tekshirish** : Har bir yangi mavzu oxirida testlar va mashqlar orqali o‘quvchilarning bilimlarini tekshirish. Masalan, "h" va "x" tovushlarini farqlashga oid mashqlar berish.

- **Bolalarga xatolar uchun intilmaslik va ularga sabrli munosabatda bo‘lish**: Bolalar xatolarga yo‘l qo‘yishi tabiiydir. Shuning uchun, o‘qituvchilar bolalarga xatolar uchun intilmaslik va ularga sabrli munosabatda bo‘lishi lozim.

XULOSA

Boshlang‘ich sinflarda talaffuzi va yozilishi farq qiladigan undoshlarni o‘rgatish – bu bolalarning nutqini to‘g‘ri rivojlantirish va yozuv ko‘nikmalarini shakllantirishning asosiy sharti hisoblanadi. Bu jarayonda o‘qituvchining ish uslubi, pedagogik mahorati va metodik yondashuvi juda muhim rol o‘ynaydi. Namoyish usuli, taqqoslash texnikasi, ko‘rgazmali materiallar va o‘yinlardan foydalanish kabi metodik yondashuvlar bolalarning diqqatini jalb qilish va ularning bilimlarini mustahkamlashga yordam beradi. Natijada, o‘quvchilar talaffuzi va yozilishi farq qiladigan undoshlarni osonroq o‘zlashtiradilar va keyingi ta‘lim bosqichlarida muvaffaqiyatli bo‘ladilar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Abdullaev, A. (2015). *O‘zbek tili fonetikasi*. Toshkent: O‘zbekiston.
2. Karimov, I. (2018). *Boshlang‘ich sinflarda o‘qitish metodikasi*. Toshkent: Ilm Zamin.
3. Mirzaahmedov, M. (2020). *Nutq rivojlanishi va yozuv ko‘nikmalari*. Toshkent: Sharq.
4. Rahmonova, N. (2017). *Pedagogika va psixologiya asoslari*. Toshkent: Fan va Texnologiya.
5. To‘xtasinova, Z. (2019). *Til o‘rganishda innovatsion uslublar*. Toshkent: Yangi Asr Avlodi.